
Generalna skupština

Oblast:
OPŠTA

A/HRC/10/11/Add.1
5. mart 2009. godine

Original: ENGLESKI

SAVET ZA LJUDSKA PRAVA
Deseto zasedanje
Tačka dnevnog reda: 3

**UNAPREĐENJE I ZAŠTITA SVIH LJUDSKIH PRAVA, GRAĐANSKIH,
POLITIČKIH, EKONOMSKIH, SOCIJALNIH I KULTURNIH PRAVA,
UKLJUČUJUĆI PRAVO NA RAZVOJ**

**Izveštaj nezavisnog eksperta za manjinska pitanja,
Gej Mekdagala**

Dodatak

**PREPORUKE SA FORUMA O MANJINSKIM PITANJIMA
(15. i 16. decembar 2008. godine)**

I OBRAZOVANJE

1. Obrazovanje je neotuđivo ljudsko pravo i predstavlja više od običnog proizvoda ili usluge. Osim toga, obrazovanje je ljudsko pravo koje je ključno za ostvarivanje širokog niza ostalih ljudskih prava i neophodno je sredstvo za proširenje ljudskih mogućnosti i unapređenje ljudskog dostojanstva. Obrazovanje ima formativnu ulogu u socijalizaciji demokratskog građanstva i predstavlja ključnu podršku identitetu zajednice. Takođe je primarno sredstvo pomoću kojeg se pojedinci i zajednice na održivi način mogu izdizati iz siromaštva i sredstvo je za pomoć manjinama u prevazilaženju nasleđa istorijske nepravde ili diskriminacije počinjene protiv njih.

2. Pravo na obrazovanje u praksi ne uživaju svi ravnopravno. Manjine¹ u različitim regionima sveta nesrazmerno trpe zbog nejednakog ili ograničenog pristupa kvalitetnom obrazovanju i zbog neadekvatnih obrazovnih strategija. Nedostatak obrazovanja dovodi do osporavanja građanskih i političkih prava, uključujući i pravo na slobodu kretanja i slobodu izražavanja i ograničava učešće u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu države i u javnim poslovima, kao što je ostvarivanje prava na glasanje. Nedostatak obrazovanja takođe ograničava uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu, stanovanje i odgovarajući životni standard. Nedostatak obrazovanja rezultira uzdržavanjem od obraćanja vlastima zaduženim za sprovođenje zakona, a to sprečava pristup pravnim lekovima u slučajevima kršenja ljudskih prava.

3. Žene i devojke pripadnice manjinskih zajednica, nesrazmerno trpe nepravdu zbog nedostatka pristupa obrazovanju i zbog visokog nivoa nepismenosti. Nedostatak obrazovanja predstavlja apsolutnu prepreku za njihov razvoj i osnaživanje.

4. Loše obrazovne strategije mogu kršiti ljudska prava, u istoj meri kao što dobre strategije mogu jačati prava i slobode. Neželjena asimilacija nametnuta preko medijuma obrazovanja ili prisilna društvena segregacija proizašla iz procesa obrazovanja, štetno utiču na prava i interese manjinskih zajednica i na širi društveni interes.

5. U kontekstu prava i obaveza priznatih na nivou Ujedinjenih nacija i regionalno, obrazovanje bi trebalo da služi dvostrukoj funkciji podržavanja napora zajednica na sopstveni razvoj u ekonomskom, socijalnom i kulturnom smislu, uz otvaranje puteva pomoću kojih te zajednice mogu funkcionisati u širem društvu i unapređivati društveni sklad.

¹ Termin "manjine", koji se koristi u ovoj preporuci, trebalo bi shvatiti na način koji se koristi u Deklaraciji o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina (Rezolucija Generalne skupštine 47/135), u komentaru Radne grupe o manjinama o Deklaraciji (E/CN.4/Sub.2/AC.5/2005/2) i u prvom godišnjem izveštaju nezavisnog eksperta o manjinskim pitanjima (E/CN.4/2006/74). On obuhvata lica i grupe zaštićene Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, od diskriminacije na osnovu rase, boje kože, porekla (kaste), nacionalnog ili etničkog porekla, državljanje i ne-državljanje (Rezolucija Generalne skupštine 2106 (XX)).

6. Iako formulisane kao preporuke za vladine akcije, preporuke su namenjeni širem krugu čitalaca, ne samo u vladama, već u smislu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima "svakom pojedincu i svakom organu društva", uključujući i međunarodne organizacije i agencije, civilno društvo u najširem smislu, sve edukatore i one koji uče od njih.

7. Raspon tema uključenih u preporuke nije iscrpan. One predstavljaju samo minimalne zahteve za delotvorne obrazovne strategije za manjine, ne dovodeći u pitanje dodatne napore pojedinih država na polju zadovoljavanja potreba pojedinaca i grupa kojih se to tiče. Preporuke bi trebalo tumačiti u dobrom duhu u saradnji sa zajednicama kojih se to tiče, u svetlu zahteva da se instrumenti za ljudska prava tumače, a standardi primenjuju zarad njihove delotvornosti u praksi, kako bi načinili istinsku razliku u životima ljudskih bića. U slučaju sumnji ili osporavanja u pogledu njihove moguće primene, principe je potrebno tumačiti u korist pripadnika manjina kao nosilaca prava, ali i kao mogućih žrtava uskraćivanja obrazovanja.

8. Preporuke su formulisane u širokom značenju i mogu se primenjivati u zemljama sa različitim istorijskim, kulturnim i verskim nasleđem, uz puno poštovanje univerzalnih ljudskih prava.

II NAJVAŽNIJA NAČELA

9. Svako lice ima pravo na dostupno, besplatno i visokokvalitetno osnovno obrazovanje. Države bi trebalo da preduzmu razumne zakonske i druge mere za postizanje progresivne realizacije ovog prava i u pogledu srednjeg i visokog obrazovanja, na osnovu mogućnosti. Pravo na obrazovanje za sve se zasniva na univerzalnim i regionalnim instrumentima za ljudska prava, uključujući i instrumente za manjinska prava. Najvažnija načela međunarodnih ljudskih prava se u potpunosti mogu primeniti na pravo na obrazovanje i neophodno je, da ih države dosledno sprovode. Ona uključuju načelo jednakosti i nediskriminacije, kao i načelo jednakosti žena i muškaraca u uživanju svih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Princip nediskriminacije uključuje sva lica školskog uzrasta sa prebivalištem na teritoriji države, uključujući ne-državljanke, bez obzira na njihov pravni status.

10. Školske politike ili prakse koje, de jure ili de facto, vrše izolaciju učenika u različite grupe na osnovu manjinskog statusa, krše prava manjine, i takođe, lišavaju celo društvo njegove najbolje mogućnosti da neguje društvenu koheziju i poštuje različitost mišljenja i iskustava. Učenici i društva stiču najveće prednosti u obrazovanju, kada se učenici u učionicama etnički, kulturno i ekonomski razlikuju.

11. Princip jednakosti ne znači isti tretman u oblasti obrazovanja bez obzira na okolnosti, već tačnije, da je diferencijalni tretman pojedinaca i grupa opravdan kada to posebne okolnosti dozvoljavaju, tako da se pravo na jednak tretman krši i kada države, bez dozvoljenog opravdanja, ne postupaju drugačije sa licima koje su u znatno drugačijem položaju. Princip nediskriminacije podrazumeva, da sa pripadnicima manjina nije potrebno postupati drugačije u oblasti obrazovanja na osnovu njihovih posebnih etničkih, verskih ili kulturnih karakteristika, sem ako za to ne postoje dozvoljeni kriterijumi koji opravdaju ovakvo razlikovanje, uključujući i kriterijume utvrđene u posebnim instrumentima za manjinska prava. Nacionalni i lokalni

konteksti su važni za detaljnu primenu odgovornosti u obrazovanju i vlade po slobodnoj proceni mogu primenivati ta načela u specifičnim kontekstima.

12. Principi jednakosti i nediskriminacije dozvoljavaju preduzimanje posebnih privremenih mera. Ovakve mere su obavezne kada su ispunjeni uslovi za njihovu primenu. Posebne mere ili afirmativne akcije bi trebalo, na primer, koristiti kao sredstva vlada da priznaju postojanje strukturalne diskriminacije i da je suzbijaju. Slučaj posebnih mera ili afirmativne akcije ne bi trebalo mešati sa manjinskim pravima ili pravima urođenika na postojanje i identitet, koji postoji dok dotični pojedinci ili zajednice izražavaju želju da nastave sa primenjivanjem ovih prava. Mere preduzete u oblasti obrazovanja za manjine, ne bi trebalo da sadrže program prisilne ili veštačke asimilacije.

13. Obrazovanje za sve učenike bi trebalo da zastupa interkulturalan pristup koji priznaje i vrednuje kulturnu različitost. Potrebno je razviti interkulturalne i nerasističke sadržaje u obrazovnim ustanovama na svim nivoima, koji prožimaju sve mere i politike.

14. Manjine imaju pravo da učestvuju u životu države i u donošenju odluka koje utiču na njih i na budućnost njihove dece. U oblasti obrazovanja, ovo pravo podrazumeva doprinos manjina u kreiranju, primeni, monitoringu i evaluaciji obrazovnih programa i upravljanju obrazovnim ustanovama. To takođe znači mogućnost uzimanja u obzir alternativnog, pored zvaničnog kurikuluma, u cilju zadovoljavanja potreba, težnji i prioriteta manjina.

15. Obaveze države da ispunjava pravo na obrazovanje i nediskriminaciju, ne slabe na račun kompleksnosti političkih struktura: u principu, ove se obaveze protežu na teritoriju čitave države. Vlade bi morale načiniti energične napore da osiguraju da lokalne vlasti u državama ne narušavaju nacionalne politike ili da im se ne suprotstavljaju preko domaćih ustavnih aranžmana, kao što su decentralizovana vlast ili prenos vlasti.

16. Države bi trebalo da preduzmu adekvatne mere kako bi, gde god je to moguće, pripadnici manjina mogli da imaju odgovarajuće mogućnosti da uče svoj maternji jezik ili da imaju nastavnu na maternjem jeziku. Ove mere su najvažnije u predškolskim i osnovnoškolskim ustanovama, ali se mogu proširiti i na kasnije nivoe obrazovanja. Školski kurikulum bi morao podsticati znanje svih učenika o istoriji, tradiciji, jeziku i kulturi manjina koje žive na njihovoj teritoriji i obezbeđivati manjinama adekvatne mogućnosti da stiču znanja o društvu kao celini.

17. U oblasti obrazovanja i manjina, postoji nužna potreba za tačnim podacima, kvalitativnim i kvantitativnim, razdvojenim po polu, rasi, etnicitetu i stepenu invaliditeta, radi procene potrebnih zahteva za razvoj, institucionalizaciju, primenu i monitoring obrazovnih politika koje se prate. Neophodno je prikupljati podatke o materijalnom položaju, dostupnosti obrazovanja i razvoju dece koja ne govore dominantni jezik. Potrebni su indikatori i merila za preciznu procenu obrazovnih politika, uključujući i ocene o obimu diskriminacije protiv manjina i uspehu ili neuspehu politika za ukidanje diskriminacije. Ovakvi podaci bi trebalo, gde je to moguće, da uključe istraživanje o uzrocima slabog upisivanja u škole i stopama napuštanja škole. Razdvajanje podataka po polu će otkriti barijere koje sprečavaju pristup devojaka i žena obrazovanju i učenju. Svi podaci bi trebalo da budu redovno na raspolaganju javnosti.

18. Prikupljanje podataka o manjinama bi trebalo da se odvija uz uvažavanje kulturnih različitosti i na dobrovoljnoj osnovi, uz puno poštovanje privatnosti i anonimnosti pojedinaca na koje se odnose i na osnovu njihovog samoopredeljenja, kao pripadnika grupa koje su u pitanju.

III KLJUČNI ZAHTEVI ZA DELOTVORNU OBRAZOVNU STRATEGIJU

19. Države bi trebalo da pristupaju obrazovanju manjina u pozitivnom duhu. Države bi trebalo da preduzmu mere za aktivno sprovođenje obrazovnih prava do maksimuma svojih raspoloživih resursa, pojedinačno i kroz međunarodnu pomoć i saradnju.

20. Države bi trebalo da preispituju, propisuju i menjaju svoje zakonodavstvo, gde je to potrebno, zarad afirmacije prava na obrazovanje za sve, ukidanja diskriminacije i garantovanja kvalitetnog obrazovanja za sve pripadnike manjina.

21. Države bi trebalo da stvaraju uslove koji omogućuju ustanovama koje predstavljaju manjine, da sadržajno učestvuju u izradi i primeni politika i programa koji se odnose na obrazovanje manjina.

22. Budžetske politike su ključne za sprovođenje obaveza države da poštuje, štiti i ispunjava obrazovna prava manjina. U sastavljanju budžeta za obrazovanje u slučaju manjina, potrebni su jasni kriterijumi, izrađeni prema posebnim potrebama manjinske grupe. Troškovi i finansiranje obrazovnih politika bi trebalo da se baziraju na holističkoj proceni manjinskih potreba i na osnovu neposredne i neopozive obaveze države da garantuje da će se pravo na obrazovanje ostvarivati bez diskriminacije i na osnovu načela jednakog postupanja. Načelo jednakog postupanja podrazumeva raspodelu dodatnih resursa i napore radi unapređivanja prava na obrazovanje među manjinskim grupama, koje su bile žrtve istorijskih nepravdi ili diskriminacije u sprovođenju svog prava na obrazovanje.

23. Budžetske raspodele za obrazovanje bi trebalo da budu transparentne i pristupačne spoljašnjem preispitivanju. Budžete bi trebalo prezentovati u formi koja omogućuje procenu raspodela, podeljenih prema položaju i polu pripadnika manjine, uz transparentno prikazivanje ciljeva posebnih mera za devojke i dečake pripadnike manjina.

24. Programi za obrazovanje manjina i nastavnika, kao i odgovarajući nastavni materijal i materijal za čitanje, uključujući knjige, moraju biti na raspolaganju na maternjim jezicima manjina.

25. Obrazovne usluge bi trebalo da budu organizovane na način koji je dostupan manjinskim zajednicama širom nacionalne teritorije i adekvatne potrebama tih zajednica. Države bi trebalo da omoguće da se pružanje obrazovnih usluga manjinama po kvaliteta može porediti sa nacionalnim standardima.

26. Države bi trebalo da prepoznaju, da su adekvatno zapošljavanje, obuka i podsticanje nastavnika da rade u područjima pretežno naseljenim pripadnicima manjina, faktori od najvećeg

značaja za pružanje odgovarajućih obrazovnih usluga i trebalo bi da sastavljaju programe za obuku nastavnika u skladu sa tim.

27. Zabranjene su državne ili lokalne politike ili prakse koje, de jure ili de facto, imaju za rezultat odvojene razrede ili škole za manjinske učenike ili škole ili razrede sa izrazito nesrazmernim velikim brojem manjinskih učenika, na diskriminativnoj osnovi, izuzev u ograničenim i vanrednim okolnostima. Zloupotrebu psiholoških testova ili testova sposobnosti učenja prilikom upisa dece u osnovne škole, posebno bi trebalo podvrgnuti temeljnom preispitivanju, s obzirom da kao rezultat može imati diskriminativan ishod. Formiranje i otvaranje razreda i škola sa nastavom na manjinskim jezicima ne bi trebalo smatrati nedozvoljenom segregacijom, ukoliko je raspoređivanje u ovakve razrede i škole na dobrovoljnoj osnovi. Međutim, tamo gde su za manjine formirane posebne obrazovne ustanove zbog jezičkih, verskih ili kulturnih razloga, ne bi trebalo postavljati nikakve prepreke koje sprečavaju pripadnike manjinskih grupa da uče u redovnim obrazovnim ustanovama, ukoliko oni ili njihove porodice to žele.

28. Obrazovanje bi trebalo da bude na raspolaganju manjinama na svim nivoima, od predškolskog do visokog obrazovanja, uključujući tehničko i stručno obrazovanje, na osnovu jednakosti sa ostalim učenicima.

IV JEDNAK PRISTUP KVALITETNOM OBRAZOVANJU ZA MANJINE

29. Princip nediskriminacije je ključ za obezbeđivanje jednakog pristupa obrazovanju i garantovanje stalnog učešća i završetka kvalitetnog obrazovanja za pripadnike manjinskih i grupa u nepovoljnom položaju.

30. Pripadnici manjina bi morali imati realan i delotvoran pristup kvalitetnim obrazovnim uslugama, bez diskriminacije, u okviru pravne nadležnosti države. Pristupačnost ima tri dimenzije koje se preklapaju: nediskriminaciju na osnovu zabrane, fizičku pristupačnost i ekonomsku pristupačnost.

31. Prepreke u pristupačnosti mogu biti rezultat jednog ili više faktora, bilo fizičkih ili društvenih, finansijskih ili pedagoških. Radi unapređenja delotvornog pristupa, države bi trebalo da se bave svim ovim faktorima, posebno u slučajevima kada su prepreke za pristup složene, kao u primeru učenica, što rezultira začaranim krugom koji vodi do njihovog ozbiljnog isključenja iz obrazovanja. Postojanje lokalnih običaja koji ograničavaju slobodno kretanje devojaka i žena, ne oslobađaju državu odgovornosti da garantuje pristup obrazovanju devojkaama pripadnicama manjina.

32. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti obrazovanju u slučaju vanrednih stanja, oružanih sukoba i prirodnih katastrofa, kada manjinska deca ili ranjive populacije nemaju pristup socijalnoj zaštiti i osnovim uslugama, uključujući obrazovanje. Tokom ovih perioda i za vreme perioda obnove i rekonstrukcije, potrebno je preduzeti mere da bi se izbegla diskriminacija i favorizovanje.

33. Vlasti bi trebalo da otklone posredne i neposredne institucionalne prepreke u obrazovanju manjina i da ukažu na kulturne, polne i jezičke barijere koje takođe mogu uticati na uskraćivanje pristupa.

34. Radi osiguranja delotvornog pristupa obrazovanju pripadnika manjinskih zajednica, vlasti bi trebalo da preduzmu neodložne i pozitivne korake za otklanjanje prepreka koje su rezultat siromaštva i dečjeg rada, života bez doma, neuhranjenosti, lošeg zdravlja i loše higijene u zajednicama, kao i prepreke koje su rezultat politike istorijske diskriminacije ili nepravde u ostvarivanju prava na obrazovanje.

35. Poteškoćama prilikom upisa i zadržavanja raseljenih lica, članova nomadskih ili polu-nomadskih grupa, radnika migranata i njihove dece, devojaka i dečaka, trebalo bi se baviti na proaktivan i konstruktivan način. Nedostatak dokumentacije ne bi trebalo da sprečava upis učenika u škole.

36. Radi olakšavanja upisa manjinskih učenika u škole, trebalo bi smanjiti formalnosti oko upisa i registracije i njihove troškove; kada je reč o upisivanju učenika, ovakvi otežavajući faktori mogu biti predmet ozbiljnije zabrinutosti.

37. Trebalo bi obezbediti dovoljno resursa da bi se manjinskim porodicama garantovala finansijska održivost obrazovanja njihove dece.

38. Da bi se izbegli nejednaki društveni i obrazovni rezultati, trebalo bi pažljivo proceniti i pozabaviti se uticajem strukture stanovanja. Vlasti bi trebalo da posvete pažnju lokaciji škola, kako manjinski učenici ne bi bili u nepovoljnom položaju u pogledu fizičkog pristupa školskim zgradama ili kvaliteta obrazovnih rezultata.

39. Države bi trebalo pažljivo da nadgledaju i preduzimaju pozitivne i delotvorne korake zarad smanjivanja visokih stopa isključenja i napuštanja škola kada je reč o manjinskim učenicima i da ih, u najmanju ruku, usklade sa stopama većinske populacije, u saradnji sa roditeljima, udruženjima i zajednicama. Neophodno je da države preduzimaju delotvorne korake u otkljanjanju svih prepreka u obrazovanju koje dovode do visokih stopa napuštanja škole, bile one kulturnog, socijalnog, ekonomskog ili nekog drugog karaktera.

40. Države bi trebalo da obezbede jednak pristup obrazovanju ženama i devojka iz manjinskih grupa, na koje siromaštvo i porodične obaveze mogu imati nesrazmeran uticaj i koje su možda izložene ozbiljnoj diskriminaciji, uključujući ekstremne slučajeve nasilja, na osnovu kulture, pola ili kaste.

41. Afirmativne akcije u obrazovanju za pripadnike manjina koji su bili izloženi politici istorijske diskriminacije ili nepravde u ostvarivanju prava na obrazovanje, trebalo bi proširiti na visoko obrazovanje, gde kumulativni uticaj diskriminacije na nižim nivoima obrazovanja često rezultira niskim nivoima zastupljenosti pripadnika manjinskih grupa u kasnijim fazama obrazovanja, bilo kao učenika ili stručnjaka u obrazovanju.

42. Trebalo bi ohrabrivati i jačati programe obrazovanja odraslih ili „škola za drugu šansu“, za pripadnike manjina koji nisu završili osnovne nivoe obrazovanja.

V OKRUŽENJE ZA UČENJE

43. Obrazovanje bi trebalo aktivno da deluje na ukidanje predrasuda među grupama stanovništva i na unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i tolerancije među svim licima sa prebivalištem u državi, bez obzira na njihovo etničko, versko ili kulturno poreklo ili pol.

44. Obrazovanje o ljudskim pravima za sve, trebalo bi da bude integralan deo nacionalne obrazovne prakse.

45. Nastavnim kadrovima bi trebalo obezbediti početnu i stalnu obuku, koja ih priprema da odgovore na potrebe učenika različitog porekla.

46. Obuka nastavnika, uključujući obuku nastavnika iz manjinskih zajednica, trebalo bi da obuhvati anti-diskriminacionu, rodno senzitivnu i interkulturalnu obuku.

47. Države bi trebalo da nastoje da obezbede, da školski okruženje učenika pripadnika manjina bude prihvatljivo i prijemčivo njihovim potrebama i interesima.

48. U školskim sistemima je potrebno razviti sisteme za evidentiranje rasističkih ili sličnih incidenata usmerenih ka manjinama, kao i politike za eliminisanje takvih incidenata.

49. Disciplinske mere preduzete protiv učenika, trebalo bi da budu proporcionalne, pravedne i bez ikakvih predrasuda usmerenih ka manjinskim učenicima. Potrebno je primenjivati pozitivne disciplinske prakse, koje nisu u sukobu sa primarnim ciljevima zadržavanja učenika u školama i obrazovnim ishodima. Disciplinske mere bi morale poštovati pravo roditelja da budu potpuno informisani, da učestvuju u procesu donošenja odluka i da traže posredovanje od spolja.

50. Države bi trebalo da pripomognu u situacijama u kojima nema kvalifikovanih nastavnika koji govore manjinske jezike.

51. Države bi trebalo aktivno da nastoje da zapošljavaju i obučavaju nastavnike iz manjinskih zajednica, i muškarce i žene, na svim nivoima obrazovanja, kao ključni aspekt strategije razvijanja multikulturalnog etosa u školama.

52. Školsko rukovodstvo i uprava bi trebalo aktivno da uključuju u svoj rad predstavnike iz manjinskih zajednica.

53. Države bi trebalo da unapređuju i sistematizuju aktivne konsultacije i saradnju između roditelja manjinske dece i školskih vlasti, uključujući, po potrebi, angažovanje posrednika radi pospešenja komunikacije između roditelja-škole i tumača, kada roditelji ne govore jezikom koji se koristi u školskoj upravi.

VI SADRŽAJ I SPROVOĐENJE NASTAVNOG PLANA

54. Oblik i sadržaj obrazovanja, uključujući kurikulum i nastavne metode, moraju biti prihvatljivi za roditelje i decu kao svrsishodni, kulturno adekvatni i po kvalitetu odgovarajući nacionalnim standardima.

55. Trebalo bi priznati slobodu roditelja ili zakonskih staratelja da biraju obrazovne ustanove za svoju decu, koje su drugačije od onih koje su osnovali državni organi i da obezbeđuju versko i moralno obrazovanje svoje dece u skladu sa vlastitim uverenjima. Međutim, ovakve alternativne ustanove, moraju ispunjavati „minimalne obrazovne standarde koje je država propisala ili odobrila“.² Državno finansiranje svih ne-državnih škola, trebalo bi da se odvija na ravnopravnim osnovama. Države bi trebalo da obezbede svim roditeljima da budu obavešteni o pravu da biraju alternativne obrazovne ustanove.

56. U pogledu prava na ispoljavanje vere u školama ili u obrazovnim ustanovama, po potrebi bi trebalo organizovati forume za kontinuirani dijalog između pripadnika verskih manjina i obrazovnih ustanova, koji bi im služili da bolje razumeju i prilagode svoje verske potrebe u okviru škola.

57. U slučajevima, kada pripadnici manjina osnivaju sopstvene obrazovne ustanove, ostvarivanje njihovog prava ne bi trebalo realizovati na način koji ih sprečava da upoznaju kulturu i jezik nacionalne zajednice kao celine i da učestvuju u njenim aktivnostima.

58. Države bi trebalo da obezbede pripadnicima manjina adekvatne mogućnosti za učenje njihovog maternjeg jezika ili učenja preko medijuma maternjeg jezika, alternative koje ne bi trebalo shvatiti kao međusobno isključive. Posebne forme ovih mogućnosti, trebalo bi birati uz konsultacije sa pripadnicima manjina, uzimajući u obzir slobodu njihovog izbora.

59. Režimi jezika nastave na početnim nivoima obrazovanja u državnim školama, trebalo bi, u idealnom slučaju, da koriste jezik deteta kao prevladavajućeg medijuma nastave, uz postepeno uvođenje zvaničnog jezika ili dominantnog lokalnog jezika, ukoliko se razlikuje od jezika deteta. U kasnijoj fazi, gde je to moguće, nastavu bi trebalo da izvode dvojezični nastavnici, senzibilisani za kulturno poreklo manjinske dece.

60. Obrazovanje bi trebalo da se prilagođava situaciji društava i zajednica koje se menjaju i da reaguje na potrebe učenika u različitim društvenim i kulturnim okolnostima. Trebalo bi razmotriti različite sisteme nastave kako bi se u okviru integrisanog sistema obrazovanja omogućila realizacija kvalitetnog formalnog i neformalnog obrazovanja, kontekstualizovanog, kulturno svojstvenog i prikladnog.

61. Kurikulum bi trebalo da na odgovarajući način odražava različitost i pluralizam društva i doprinos manjina društvu.

² Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, član 13, stav 3.

62. Kurikulum bi trebalo da unapređuje očuvanje i zaštitu manjinskih jezika i da iznađe i opremi pripadnike manjina obrazovnim alatima, neophodnim za njihovo puno učešće u društvu o kome je reč.

63. Kurikulum koji se odnosi na manjine, trebalo bi izraditi u saradnji sa predstavničkim telima manjina, a predstavnici manjinskih grupa bi, u najboljem slučaju, trebalo da budu na uticajnim položajima u ministarstvima obrazovanja ili u drugim telima koja odlučuju o kurikulumu.

64. Državne vlasti zadužene za obrazovanje, trebalo bi da obezbede da opšti i obavezni kurikulum za sve u državi, obuhvati nastavu iz istorije, kulture i tradicije manjina iz perspektive samih manjina. Države bi trebalo da preduzmu mere za podučavanje drugih grupa o pričama iz života manjinskih zajednica.

65. Razvijanje kulturnih prava manjina je neophodno za dalje ispunjavanja njihovih prava na obrazovanje. Ova prava uključuju pristup pisanim i audio-vizuelnim medijskim materijalima na njihovom jeziku radi obogaćivanja kulturnog života manjina. Morala bi postojati slobodna razmena knjiga i drugih obrazovnih materijala, kao i pristup univerzitetima kojima upravljaju predstavnici njihove nacionalne grupe u drugim državama³.

66. Obrazovni kurikulum ne bi trebalo da sadrži materijale koji sadrže stereotipe ili ponižavaju manjine, uključujući i složeno i stereotipno prikazivanje manjinskih devojaka i žena, na osnovu njihove nacionalne ili etničke pripadnosti i pola. Nastavnici i drugi nastavni kadar bi trebalo da izbegavaju upotrebu uvredljivih imena za pojedince ili za zajednicu, ili imena koja dotični pojedinac ili zajednica nisu slobodno izabrali. Obrazovni kurikulum namenjen podučavanju nemanjinskih grupa u državi, trebalo bi da obuhvati materijale izrađene u cilju smanjivanja stereotipa i rasističkih stavova prema manjinama.

67. Predstavicima opšte populacije bi trebalo dati mogućnost da uče manjinske jezike, kako bi na taj način doprineli jačanju tolerancije i međusobne kulturne razmene u državi.

³ Ova odredba je u skladu sa članom 2. stav 5. Deklaracije o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina.